

Bortom noll – en hälsofrämjande byggbransch

Studiens resultat ger en komplex bild av bakomliggande orsaker till allvarliga arbetsolyckor inom branschen. Personfaktorer som ålder och attityd och inställning till säkerhet påverkar riskerna liksom den säkerhetskultur som präglar arbetsplatsen. Det finns också ett klart samband mellan stress och allvarliga olycksfall.

Bakgrund

Svensk byggindustri betraktas internationellt sett i många avseenden som ett föredöme och ett framgångsexempel när det gäller arbetsmiljö och arbetsförhållanden. Trots det är branschen fortfarande utsatt för en stor andel allvarliga arbetsplatsolyckor som i flera fall per år leder till att den drabbade omkommer. För att ytterligare minska olyckstalen med sikte på en hälsofrämjande arbetssituation krävs ett fortsatt kraftfullt arbete från branschens olika parter och framför allt en samsyn vad beträffar omständigheter kring de allvarliga olyckor som drabbar branschen.

Syfte

Syftet med denna studie är att belysa bakomliggande orsaker till allvarliga arbetsolyckor och ge branschens parter ett gemensamt underlag för att utveckla arbetet mot visionen om noll olyckor och en i förlängningen hälsofrämjande arbetssituation.

Genomförande

Studien har genomförts av Avdelningen för arbetsvetenskap vid Luleå tekniska universitet med stöd av SBUF och AFA Försäkringar. Den bygger i huvudsak på två omfattande enkätundersökningar. Den första enkätundersökningen riktades, med hjälp av AFA Försäkringars skadedatabas, till byggnadsarbetare som drabbats av allvarliga arbetsolycksfall och resulterade i 1471 bearbetningsbara besvarade enkäter. Den andra enkätundersökningen genomfördes bland ett slumpmässigt urval byggnadsarbetare i syfte att nå en referensgrupp som inte råkat ut för allvarliga arbetsolyckor och besvarades av totalt 703 personer, varav 526 inte varit olycksdrabbade. Den statistiska analysen av data från enkäterna genomfördes med hjälp av statistikprogrammet SPSS. De båda enkäterna som använts i studien har utarbetats i samråd med branschens båda parter, Sveriges Bygginstrumenter och Byggnads-

Resultat

Under förutsättningar som vanligtvis råder inom byggindustrin, det vill säga arbetsplatser i ständig förändring, yttre omständigheter som klimatpåverkan, människor, maskiner och utrustning i rörelse och ett i många fall fysiskt krävande arbete, utgör arbetsplatsen i sig en utmaning när det gäller hälsa och säkerhet.

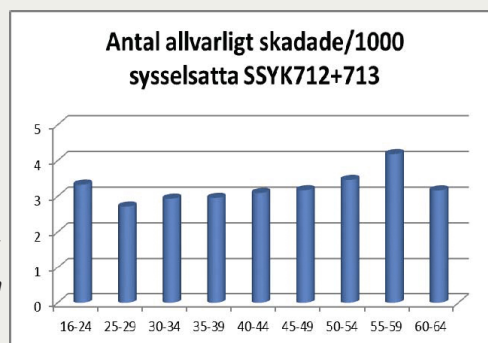
De vanligaste olycksformerna i det studerade materialet är fall- och halkolyckor och olyckor kopplade till manuella verktyg. Bland de allvarliga arbetsplatsolyckorna står dessa för 24 procent respektive 22 procent av olyckorna. Totalt sker fler allvarliga arbetsplatsolyckor under vinterhalvåret jämfört med sommarhalvåret. 56 procent av olyckorna sker under perioden oktober till och med mars.

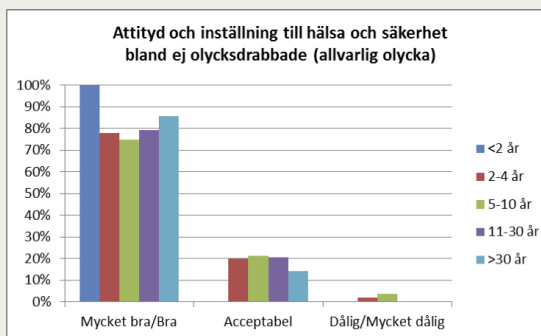
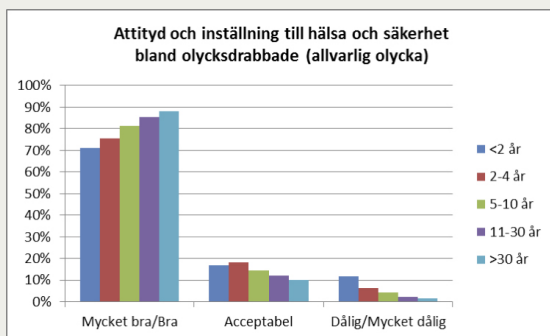
Vid olyckstillfället arbetade 46 procent ensamma, 40 procent samarbetade med en arbetskamrat och 14 procent samarbetade med flera arbetskamrater. Bland de som inte råkat ut för allvarliga arbetsplatsolyckor är ensamarbete mindre vanligt, 31 procent arbetar vanligtvis ensamma.

Trivseln på arbetet bland medarbetare inom svensk byggindustri anses generell vara god, något som också bekräftas då frågor angående olustkänslor inför arbetet besvarats. Det finns dock två faktorer som sticker ut bland övriga och det är planering och tidspress. Fler än hälften av de som blivit allvarligt skadade på arbetet upplevde innan olyckan olustkänslor inför arbetet på grund av bristande planering och tidspress.

Studerars allvarliga olycksfall i relation till ålder så framträder två mönster. För det första utmärker sig den yngsta åldersgruppen, 16-24 år, genom ett relativt stort antal olyckor och för det andra

Figur 1. Figuren visar antalet allvarliga arbetsolyckor per tusen sysselsatta för de båda yrkesgrupperna Byggnads- och anläggningsarbetare och Byggnads-hantverkare. Olycksfallsstatistiken har hämtats från AFA Försäkringars skadedatabas och den jämförande sysselsättningsstatistiken från SCB.

Figur 2. Diagrammen visar sambandet mellan attityd och inställning till hälsa och säkerhet och antalet yrkesverksamma år bland byggnadsarbetare som råkat ut för respektive ej råkat ut för allvarlig arbetsolycka.

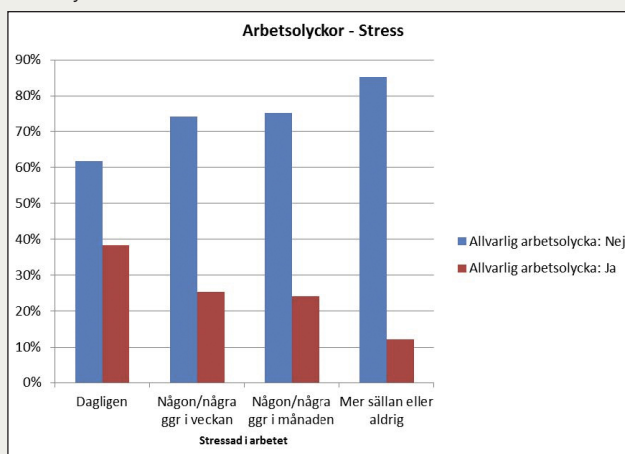
ökar frekvensen av allvarliga olyckor med stigande ålder bortsett från den yngsta och den äldsta åldersgruppen. Åldersanalysen omfattar de två yrkesgrupperna Byggnads- och anläggningsarbetare (SSYK 712) och Byggnadshantverkare (SSYK 713), som utgör cirka 85 procent av de undersökta olycksfallen.

Bland de som råkat ut för allvarlig arbetsolycka förbättras attityd och inställning till hälsa och säkerhet med ökat antal yrkesverksamma år. I en jämförelse med icke olycksdrabbade utmärker sig gruppen med kortast yrkeserfarenhet. Bland de som aldrig råkat ut för en allvarlig arbetsolycka ansåg samtliga (100 procent) att de hade en bra eller mycket bra inställning till hälsa och säkerhet. Motsvarande siffra bland olycksdrabbade var 71 procent.

Detta indikerar att attityd- och inställningsfrågan är av central betydelse när det gäller olycksfallsrisker bland unga med kort yrkesverksam tid. I denna grupp skiljer det sig också en hel del åt avseende utbildning. Bland de som aldrig råkat ut för någon allvarlig arbetsplatsolycka hade 83 procent en relevant yrkesutbildning. Motsvarande siffra bland de som råkat ut för en allvarlig olycka var 59 procent. Det visar sig också att personer med kortare yrkeserfarenhet, i betydligt högre utsträckning än de med längre yrkeserfarenhet, vid olyckstillfället utförde arbetsuppgiften trots att nödvändig säkerhetsutrustning inte fanns tillgänglig eller var i funktionsdugligt skick.

Stress har en uppenbar negativ inverkan på olycksfallsrisken. Bland de som dagligen känner sig stressade under arbetet har 38 procent råkat ut för allvarliga arbetsolyckor. Motsvarande siffra för de som mycket sällan eller aldrig känner sig stressade under arbetet är 12 procent.

Figur 3. Diagrammet visar sambandet mellan stress och allvarliga arbetsolyckor i det studerade materialet.

Den huvudsakliga orsaken till stress upplevs vara bristande planering. Bland de som vid olyckstillfället upplevde arbetet på arbetsplatsen som mycket välplanerat var endast 4 procent mycket stressade. Motsvarande siffra bland de som upplevde arbetet som dåligt planerat var 28 procent. Där arbetsledningens förebyggande arbete för hälsa och säkerhet fungerar bra upplevs också arbetsplatsen generellt som välplanerad och arbetssituationen som mindre stressig med färre olyckor som följd. Även löneform har en viss inverkan på stressituationen, dock i betydligt mindre utsträckning än planeringsaspekten.

Ser man till branschen som helhet tycks arbetsolyckor vara vanligare bland personal med ackordslön eller annan prestationslön jämfört med de som arbetar med tidlön. I det studerade materialet har 22 procent av de med tidlön och 32 procent av de med ackordslön någon gång drabbats av en allvarlig arbetsolycka. Bland byggnadsarbetare med annan form av prestationslön har nästan hälften (48 procent) råkat ut för en allvarlig arbetsolycka.

Slutsatser

Säkerhetskulturen på arbetsplatsen har stor inverkan på olyckstalen. Arbetsledningen måste gå i bräschen och ge säkerhetsfrågorna högsta prioritet. Ett väl fungerande förebyggande arbete för hälsa och säkerhet är starkt kopplat till planeringen av arbetsplatsen i övrigt och de anställdas stressnivå. Riktade utbildningsinsatser inom området hälsa och säkerhet mot riskgrupper, främst yngre med kort yrkeserfarenhet, i kombination med en genomtänkt arbetsorganisation och bemanningsidé kan verka för en positiv utveckling av arbetsplatsens säkerhetskultur.

Ytterligare information

Kontaktpersoner:

Magnus Stenberg, Avdelningen för arbetsvetenskap, Luleå tekniska universitet, tel: 0920-49 20 62, e-post: Magnus.Stenberg@ltu.se

Litteratur

- Bortom noll – En hälsofrämjande byggbransch (Luleå tekniska universitet, Magnus Stenberg, 39 s) Rapporten kan laddas ner från www.ltu.se/ltu/lib/Soka/Publikationer-fran-LTU, eller från www.sbuf.se – projekt 12441